

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ПРИ ФОРМУВАННІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТВОРЧОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Розглянуто етап активізації самостійно-творчої роботи при формуванні педагогічної творчості майбутніх учителів фізичного виховання, який реалізується на практиці через використання проблемних професійних ситуацій. Висвітлено комплекс професійно-творчих завдань, які стимулюють студентів до активної творчої роботи, визначено систему творчих умінь та навичок, які формуються в процесі фахової підготовки спеціалістів фізичного виховання з урахуванням специфіки сучасної освіти.

Ключові слова: майбутній учитель фізичного виховання, педагогічна творчість, навчання, ситуація.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Принципові зміни у політиці, економіці та соціальному житті нашого суспільства обумовили зростання значимості педагогічної праці, оскільки саме система освіти має забезпечити кожному громадянину нашої країни реальні умови для повноцінного розвитку, підвищення загальнокультурного та професійного рівнів, самовдосконалення і самовиховання.

Серед провідних елементів освіти, її стрижнем та визначальною умовою успішного функціонування є підготовка висококваліфікованих спеціалістів [2, с. 35].

Аналіз вимог Болонського процесу у галузі професійно-педагогічної освіти свідчить про необхідність підготовки педагога-творця у всій системі середньої, професійної та вищої освіти. В сучасних умовах творчий педагог – це перш за все дослідник, що володіє певними якостями: науковим психолого-педагогічним мисленням, високим рівнем педагогічної майстерності, певною дослідницькою сміливістю, розвинутою педагогічною інтуїцією, критичним аналізом, потребою в професійному самовихованні і активним використанням передового педагогічного досвіду [8, с.5].

Не обминув цей процес і фахівців з фізичного виховання, перед якими стоїть нагальна потреба формування педагогічної творчості для подальшої ефективної педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій по проблемі дослідження. Розв'язанню проблем формування творчої особистості студентської молоді у процесі фахової підготовки вчителів фізичного виховання присвячені дослідження О. Ємця, Н. Зубанової, Р. Карпюка, О. Пехоти, А. Цьося, Б. Шияна та ін.

Орієнтації студентів на творчу самореалізацію в майбутній професійній діяльності й визначенню шляхів формування творчої особистості у вищому навчальному закладі присвячені роботи О. Абдуллої, М. Віленського, В. Караковського, О. Киричук, Н. Кичук, А. Мудрика, А. Орлова, Л. Подимової, Р. Скульського, Н. Щуркової.

Проблему педагогічної творчості вчителів розглядали В. Андреев, В. Кан-Калик, І. Зязюн, М. Нікандров, М. Поташик, С. Сисоєва.

Сучасні дослідники проблем підготовки вчителів фізичного виховання (О. Демінський, О. Ємець, О. Петунін, Б. Шиян, Ж. Холодов та ін.) відмічають, що головним чинником в процесі становлення студента як майбутнього вчителя є наявність професійних знань, умінь та навичок, якими вони оволодівають під час навчання в вищому навчальному закладі. О. Пехота додає до цього, що ця сукупність знань, умінь та навичок трансформуються під впливом самостійної творчої діяльності в педагогічну творчість. Педагогічна творчість вчителя фізичного виховання залежить від різних чинників: професійної підготовки, особистісних якостей і обов'язково від проведення творчої педагогічної діяльності.

Формулювання мети роботи (постановка завдань). Визначити, яким чином використання проблемних ситуацій сприяє формуванню педагогічної творчості майбутніх вчителів фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Принципові зміни у політиці, економіці та соціальному житті нашого суспільства обумовили зростання значимості педагогічної праці, оскільки саме система освіти має забезпечити кожному громадянину нашої країни реальні умови для повноцінного розвитку, підвищення загальнокультурного та професійного рівнів, самовдосконалення і самовиховання. У зв'язку з цим на сучасному етапі значно підвищуються вимоги суспільства до творчого потенціалу молоді; інтенсивно ведеться пошук оптимального змісту, форм і методів підготовки вчителів, готових до педагогічної творчості, яка сприяє самореалізації як вчителів, так і їх вихованців [7, с.43].

Закон України "Про вищу освіту" визначає мету вищої освіти "...забезпечення всебічного творчого розвитку людини як особистості та найвищої цінності суспільства" [8, с.4]. Саме тому сьогодні ставляться підвищені вимоги до фахової підготовки майбутніх спеціалістів з фізичного виховання. Впродовж навчання у вищому навчальному закладі вони мають не тільки у повному обсязі й глибоко оволодіти системою наук про особливості фізичного виховання школярів, методику проведення занять з фізичного виховання, а й навчитися творчо застосовувати ці знання на практиці [5, с.3].

Педагогічна творчість вчителя фізичного виховання характеризується тими відмінностями, які лежать в площині специфічних завдань фізичного виховання. Ми розглядаємо педагогічну творчість майбутніх вчителів фізичного виховання як сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, мотиваційних установок щодо творчої педагогічної діяльності, що спрямована на нестандартне вирішення основних завдань фізичного виховання школярів.

Для того, щоб майбутні вчителі фізичного виховання мали змогу не тільки провести урок з фізичного виховання, а ще й зацікавити учнів в зміцненні свого здоров'я, поліпшенні рухової активності, слід ще в

процесі навчання в ВНЗ залучати їх до проведення і розв'язання різноманітних творчих завдань для формування педагогічної творчості.

Одним з засобів, які допомагають формувати педагогічну творчість майбутніх вчителів фізичного виховання є використання проблемного навчання, а саме проблемних професійних ситуацій. Проблема ситуація – це пізнавальне завдання, яке характеризується протиріччям між знаннями, вміннями і навичками і відношенням до представлених вимог [6]. Поняття "ситуація" використовується як обстановка, сукупність умов і обставин. Так, відомий психолог О.Леонтьєв широко використовував термін "предметна ситуація", який відносив до найістотніших ланок цілеутворення. Об'єктивна сторона проблемної ситуації ним розглядається як координація суб'єкта з об'єктивною ситуацією. Саме в такій ситуації виникає той унікальний внутрішній стан суб'єкта, який передусім його усвідомленим психічним процесам і так чи інакше впливає на них. Цей стан – установка – готовність суб'єкта здійснювати певний акт в об'єктивній ситуації, проблемний за змістом. Тут об'єктивна ситуація є центральною ланкою в процесі розв'язування особливого завдання. Причому вона відразу стає проблемною за умови відсутності у суб'єкта засобів розв'язання [1, с.21].

Всі зазначені підходи, більш-менш звужують поняття "ситуація" у словосполученні "проблемна ситуація". Визначення "ситуація" включає декілька значень. Це й – положення, і розташування, й збіг обставин. Зосереджуючи увагу на чіткої зайнятій суб'єктом позиції в об'єктивній сукупності елементів середовища (подій, умов, обставин), вчені істотно обмежують теоретичні засоби щодо розкриття реальної взаємодії особистості й ситуації (ширше – середовища). У цьому разі, активність приписується тільки середовищу, що здійснює стимулюючі й коректуючі впливи на діяльність людини. Активність суб'єкта у пізнавальному процесі фактично виключається. Проблема ситуація – не просто психічний стан утруднення, зацікавлення чи переживання у навчальному процесі. Це водночас одна об'єктивна ситуація, яка може стати проблемною, як тільки студент зустріне її з нею [6].

І.Лернер аналізує план розв'язання проблемних ситуацій, який включає чотири етапи: 1) аналіз умови і вимоги проблемної задачі й виникнення проблемної ситуації; 2) прийняття проблемної ситуації та висунення припущень і гіпотез щодо її розв'язання; 3) обґрунтування гіпотез і доведення основної гіпотези, розв'язування конкретної проблемної ситуації; 4) перевірка ефективності розв'язку та остаточне зняття проблемної ситуації [1, с. 23].

Проблемні ситуації у діяльності вчителя фізичного виховання виникають під час виконання різноманітних завдань. Найчастіше вони виникають під час основної і підготовчої частин уроку фізичного виховання. Передумов для виникнення проблемної ситуації у діяльності вчителя фізичного виховання значно більше, ніж у вчителів інших предметів. Це зумовлено як специфікою і умовами самої діяльності, так і швидкою зміною видів діяльності під час уроку [3, 5].

Передумов для виникнення проблемних ситуацій у діяльності вчителя фізичного виховання значно більше, ніж у вчителів інших предметів. Це зумовлено як специфікою і умовами самої діяльності, так і швидкою, часто раптовою зміною видів діяльності під час уроку. Можна не звертати уваги на багато простих і здавалось би звичних ситуацій. Однак за цими окремими випадками приховуються корені глибоких педагогічних процесів і, в першу чергу, ставлення учнів до вчителя, до його предмета. Якщо не звертати уваги на незначні відхилення від норм поведінки, успіхи та невдачі дітей, то, з одного боку, це призводить до більш глибоких і значних відхилень у їх поведінці, а з іншого, – формує у вчителя безпринципність, а згодом – байдужість, що зрештою негативно позначиться на результативності педагогічної діяльності. Найчастіше проблемні ситуації в діяльності вчителя фізичного виховання виникають раптово, що при недостатній фаховій підготовленості педагога може призвести до зриву навчально-виховного процесу [3, с.20].

Тому, в процесі проведення занять з дисципліни "Педагогіка фізичного виховання" в Донецькому державному інституті здоров'я, фізичного виховання і спорту Національного університету фізичного виховання і спорту України (ДДІЗФВС НУФВСУ), ми використовуємо проблемні професійні ситуації, які звичайно виникають в діяльності вчителя фізичного виховання і пропонуємо студентам вирішувати їх самостійно з обов'язковим наведенням прикладів з свого досвіду. Проблема ситуації ми використовуємо двох видів: ситуації з можливими прогнозованими варіантами відповідей, де студенти обирають найбільш ефективний на їхню думку варіант або дописують свій варіант вирішення, і ситуації відкритого типу, при вирішенні якої студенти повинні вказати свій варіант вирішення проблемної ситуації (і не один). Наведемо декілька прикладів: *Ситуація 1:* Урок фізичної культури у 8 класі. Діти старанно виконують завдання, вчитель уважно спостерігає. Під час зміни місця занять учениця М. голосно звертається до подруги. Вчитель, почувши це, з окриком називає її прізвище. На таке звертання дівчина різко відповідає вчителю: "Підлікуйте нерви". Що ви зробите на місці вчителя: а) зробите вигляд, що не почули репліки, і ніяк не відреагуєте; б) сухо зауважите: "Я був про тебе кращої думки"; в) рішуче попередите ученицю, накажете залишитись після уроку і проведете етичну бесіду; г) весело скажете: "Прекрасна ідея – тільки нам, очевидно, треба лікуватися разом"; д) звернетесь до учнів зі словами: "Якої ви думки з приводу вчинку подружки?"; е) застосуєте інші способи (конкретно вказати, які саме).

Ситуація 2: Професійна майстерність учителя фізкультури залежить від багатьох чинників. Зокрема, у навчанні і вихованні результати залежать не тільки від рівня методичної підготовки вчителя, а й від ставлення учнів до нього як особистості. Вчителю-початківцю довелося проводити заміну уроків фізичної культури в 7 класі, де працює досвідчений учитель (той, наприклад, терміново виїхав на семінар). На уроці вивчається тема "Баскетбол", і діти повторюють прийом і передачу м'яча. Вчитель уважно спостерігає за класом, переводячи погляд з однієї пари гравців на іншу. Помітивши грубу помилку учня М., підійшов до нього з наміром дати пораду, як її виправити. На це учень збуджено відповів: "А нас так учили". Що ви зробите на місці вчителя: а) особисто продемонструєте вправу учневі і вимагатимете повторення за вашим зразком; б) звернетесь до учнів класу з пропозицією прослідкувати за виконанням вправи згаданим учнем і зробити порівняльну оцінку; в) доброзичливо скажете учневі, що, можливо, він був не дуже уважний під час

пояснення вчителем; г) порадите учневі спостерігати за виконанням вправи іншими і взяти це за зразок; д) попросите добре підготовленого учня продемонструвати вправу й порівняйте з помилковим виконанням вправи зазначеним учнем; е) застосуєте інші способи (конкретно вказати, які саме).

Ситуація 3. Якість навчально-виховного процесу з фізичного виховання значною мірою залежить від атмосфери спілкування. Молодий вчитель намагається бути вимогливим та категоричним у стосунках з учнями. Як наслідок – на уроках в залі незвично тихо, діти виконують завдання уроку, вчитель зосереджений та уважний, звертається до учнів лише офіційною мовою. І ось вчителя призначили класним керівником 8 класу. Під час проведення загальношкільного кросу всі учні класу з'явилися на змагання, але пробігли врівняли, фінішували майже всі одночасно і посіли останнє місце серед восьмикласників. Це стало предметом нарікань дирекції школи. Що ви зробите на місці вчителя – класного керівника? Виконуючи завдання по складанню і розв'язанню таких ситуацій, вони набувають потрібні практичні вміння та навички для самостійного проведення професійної діяльності [3, с.21-22].

Аналіз результатів самостійної творчої діяльності майбутніх вчителів фізичного виховання під час проведення занять свідчить, що творчий саморозвиток особистості студентів відбувається під час розв'язання саме таких проблемних професійних ситуацій, запропонованих викладачем або які пропонують самі студенти. По закінченню вузу, постійно працюючи над зростанням рівня ділової кваліфікації, вивчаючи передовий досвід своїх колег, випускник вносить в шкільну методику фізичного виховання творчі елементи і новаторський підхід [5, с.20]. Проведений аналіз показує, що професійна підготовка вчителя фізичного виховання пов'язується перш за все з наявністю та рівнем реалізації професійних знань, умінь, навичок і сформованістю професійно значущих особистісних якостей в процесі самостійної роботи при вирішенні проблемних професійних ситуацій.

Висновки перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Використання в навчальному процесі проблемних професійних ситуацій, їх складання та вирішення дуже ефективно впливає на формування педагогічної творчості майбутніх вчителів фізичного виховання. Реалізація системи навчання передбачає максимальне розширення творчих елементів діяльності майбутніх фахівців за рахунок використання проблемних професійних ситуацій, реалізації принципів індивідуалізації, педагогіки співробітництва. Запропонована розвідка не є вичерпним дослідженням і може бути продовжена в аспекті вивчення і аналізу процесу проведення занять з даної дисципліни споріднених ВНЗ.

Використані джерела

1. Баксанский О. Е. Проблемное обучение: обоснование и реализация / О.Е. Баксанский // Наука и школа. – № 1. – 2000. – С.19-25.
2. Деминский А.Ц. Научные основы конструирования дидактических моделей тренера-преподавателя к работе в системе образования: монографія / А.Ц. Деминский. – Кіровоград: ДЛІАУ, 2001. – 304 с. – ISBN 966-608-71-6
3. Ємець О. Вчимося професійного мислення / О. Ємець // Фізичне виховання в школі. – №4. – 2000. – С.20-22.
4. Зубанова Н.В. Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Н.В.Зубанова. – Луцьк, 1998. – 18 с.
5. Карпюк Р.П. Підготовка майбутніх вчителів фізичної культури до розв'язання педагогічних ситуацій: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Р.П. Карпюк. – Вінниця, 2005. – 24 с.
6. Мельникова Е. Л. Проблемное обучение / Е.Л. Мельникова // Первое сентября – №2. – 2002. – 2 вересня.
7. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості: підручник / С.О.Сисоєва. – К.: Міленіум, 2006. – 460 с. – ISBN 966-80-63-87-7
8. Сущенко Л.П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту у вищому навчальному закладі: автореф. дис... док-ра пед. наук: 13.00.04 / Л.П. Сущенко. – К., 2003. – 43 с.

Zubchenko L.

FORMATION OF PEDAGOGICAL CREATIVENESS OF FUTURE PHYSICAL TRAINING TEACHERS WHILE USING ELEMENTS OF THE PROBLEM TEACHING

In the article the necessity of formation of pedagogical creativeness of future physical training teaches. The step of activation of independent creativeness while formation of pedagogical creativeness of future physical education teachers. These creative assignments promote students' active work, stir to activity. The main attention is given to the system of creative skills and abilities which are formed in the process of professional training of specialists of physical education taking into account peculiarities of contemporary education.

Key-words: future teacher of physical education, pedagogical activity, education, situation.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2014 р.